

مجلس هفدهم

استجابت دعای عامّه مردم به واسطه طلب حقیقی و

اتّکای به خدا

مشهد مقدّس رضوی، خطبهٔ عید سعید فطر ۱۴۰۹

هجری قمری

خطبة اول عيد سعيد فطر

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ * إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ * أَهْدِنَا

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ *

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ

لَا الضَّالِّينَ).^١

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْوَاصِلِ الْحَمْدَ بِالنَّعْمِ، وَ النَّعْمَ

بِالشُّكْرِ. نَحْمَدُهُ عَلَى آيَاتِهِ، كَمَا نَحْمَدُهُ عَلَى

بَلَائِهِ. وَ نَسْتَعِينُهُ عَلَى هَذِهِ النُّفُوسِ الْبِطَاءِ عَمَّا

أُمِرَتْ بِهِ، السَّرَّاعِ إِلَى مَا نُهِيتَ عَنْهُ. وَ نُؤْمِنُ بِهِ

إِيمَانًا مِّنْ عَايِنِ الْغُيُوبِ وَ وَقَفَ عَلَى الْمَوْعُودِ؛

إِيمَانًا نَفِي إِيخْلَاصُهُ الشُّرْكَ، وَ يَقِينُهُ الشُّكَّ.

وَ نَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، إِيهَا

وَاحِدًا أَحَدًا صَمَدًا فَرْدًا حَيًّا قَيُّومًا دَائِمًا أَبَدًا، وَ أَنَّ مُحَمَّدًا

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ، أَرْسَلَهُ بِإِهْدَى

وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ؛

[شَهَادَتَيْنِ تُصْعِدَانِ الْقَوْلَ وَ تَرْفَعَانِ الْعَمَلَ]، لَا يَخْفُ

مِيزَانٌ تَوْضَعَانِ فِيهِ، وَ لَا يَثْقُلُ مِيزَانٌ تَرْفَعَانِ عَنْهُ.

^١ اسوره فاتحه (١).

أوصيكم عبادَ الله بِتَقْوَى اللَّهِ الَّتِي هِيَ الزَّادُ وَبِهَا المَعَادُ؛

زَادٌ مُبَلَّغٌ وَمَعَادٌ مُنْجِحٌ! دَعَا إِلَيْهَا أَسْمَعُ دَاعٍ، وَوَعَاها

خَيْرُ وَاِعٍ.^١

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ *
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ * أَهْدِنَا الصِّرَاطَ
الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ).

خطبه دوّم عيد سعيد فطر

بسم الله الرحمن الرحيم

چند حکایت پر معنا از ملا نصرالدین

امروز صحبت از ملا نصرالدین - رحمة الله

عليه - به میان آمد. ما که این ملا نصرالدین را

شناختیم، ولی هر کسی بوده است، بعضی از

نکات و دقایق عجیبی در حرف‌هایش هست؛^٢

حالا یا همه آنها این طور است یا اینکه بعضی از

آنها این طور است. من جمله، یک روز با

شخصی بحث می‌کرد و می‌گفت:

من آدم کاملی هستم و هیچ‌یک از علوم من

^١ نهج البلاغة (صبحی صالح)، ص ١٦٩، خطبه ١١٤، با قدری اختلاف.

^٢ جهت اطلاع پیرامون شخصیت ملا نصرالدین رجوع شود به ادبیات عامیانه ایران، محمدجعفر محجوب، ذیل ملا نصرالدین؛ دائرة المعارف فارسی، ذیل ملا نصرالدین؛ جوحی، احمد مجاهد، مقدمه؛ ملا نصرالدین، جلیل محمدقلی‌زاده، مقدمه.

خداشه بردار نیست! من و زنم مجموعاً یک منجم
کامل هستیم! زیرا که من با رمل و اسطرلاب و
قواعد نجومی به دست آورده‌ام که امروز باران
می‌آید و زنم هم درآورده است که امروز باران
نمی‌آید، پس من و زنم یک منجم کامل هستیم،
چون یا باران می‌آید یا نمی‌آید! من و زنم
حرفمان روی همدیگر صد در صد درست
است!

شما ببینید این حرف چقدر پر محتوا و
پر معنا است!
می‌گویند:

یک روز دختری را برای خودش به عروسی
گرفته بود. این دختر خیلی قشنگ

بود و ملا نصرالدین نشسته بود و به او غذا
تعارف می‌کرد که بفرمایید بخورید! و این دختر
می‌خورد. یک بار ملا یک قاچ خربزه به دختر
تعارف کرد و گفت: «خربزه بخور!» دختر گفت:
«از کدام بخورم؟ از این بخورم یا از آن؟» چون
یک قاچ بیشتر نبود، ملا گفت: «یعنی چه؟! چه
می‌گویند?!» بعد تخم مرغ جلوی او گذاشت و
گفت: «پس این تخم مرغ را بخور!» گفت: «کدام
را بخورم؟» ملا گفت: «این تخم مرغ را بخور!»
بعد فهمید که چشم این دختر و ملکه عالم اصلاً

چپ است! ملاّ گفت: «هر عیبی می خواهی داشته باشی، داشته باش؛ فقط من را دوتا نبین!» چون خیلی کار خراب می شود؛ اگر مرا دوتا ببینی آنجا دیگر غیرت خدا است! این خیلی مهم است؛ و این هم از کلمات ملاّ است.

حکایت ملاّ نصرالدین در استجابت دعای عامّه

مردم

می گویند:

ملاّ نصرالدین به دگان نانوائی رفت تا نان سنگک بخرد، دید دگان نانوائی خیلی شلوغ است. فکری کرد و با خودش گفت: چه کار کنم؟ اگر من بخوام از اینجا نان بگیرم باید تا عصر بایستم؛ اما من می خوام بروم و ناهار بخورم، و نمی شود که بایستم تا بخواد نوبت به من برسد! گفت: خلاق الله! گفتند: بله؟ گفت: شما چرا اینجا ایستادید و منتظر نان هستید؟! گفتند: چه کار کنیم؟ گفت: به آن پشت بروید، در آن خانه آتش مجانی می دهند!

همه مردم از دگان نانوائی بیرون ریختند و خلوت خلوت شد! همه رفتند تا آتش بگیرند. این قدر خلوت شد که می توانست نان بگیرد و ببرد! با خودش فکر کرد که همه این مردم به آنجا

رفتند؛ این بی جهت نیست! و الا مردم بی جهت حرکت نمی کنند، لابد یک خبری هست، پس من هم بروم تا ببینم چیست، و ظرف آش ما از بین نرود! خودش هم نان نگرفت و به دنبال خلق الله رفت. اتفاقاً دید که آنها دارند آش می گیرند، خودش هم یک کاسه آش گرفت و به خانه اش رفت!

می بینید که خیلی عجیب است! باید کتابش را بخوانید تا ببینید. حالا قضیه چیست؟

یک صورت این است که: واقعاً ملاً به علم غیب خبر داشته است که آنجا آش خیرات می کرده اند و مردم نمی دانستند و به مردم گفته است که بروید. صورت دوّم اینکه: اتفاقاً آش خیرات می کردند و این اصلاً نمی دانسته است و به مردم گفته است: «آنجا بروید که آش خیرات می کنند!» و اتفاقاً هم آش خیرات می کردند. مردم آش را گرفته اند، و او هم آش را گرفته است.

یک صورت سوّم هم داریم، و این مطلبی که می خواهم بگویم اینجا است: هیچ آشی نبوده است و ملاً هم هیچ خبری نداشته است و می خواسته است که مردم را گول بزند که بلند شوند و بروند تا دگان خلوت بشود و نان خودش را بگیرد. این جمعیت مردم هم به هوای آش

حرکت کرده‌اند و آنجا رفته‌اند و در خانه را زده‌اند و آتش خواسته‌اند: «به ما آتش بدهید!» آنجا آتش پیدا شده و درست شده است، و خود ملاً هم آتش گرفته است!

این خیلی عجیب است که وقتی اصلاً هیچ خبری نیست، در اثرِ خواست، بالأخص خواست جماعت، پیدا می‌شود! مثل خشک‌سالی که وقتی باران از آسمان نمی‌آید، مردم باید در بیابان بروند و دعا کنند و بگویند: «خدایا باران بفرست!» مردم دعا می‌کنند و باران می‌آید؛ نه اینکه خدا آن زمان می‌خواسته است که باران بفرستد و اینها رفته‌اند و یک امر غیبی کشف شده است، یا اینکه این باران صُدْفَه بوده است؛ نه خیر، باران به واسطهٔ دعا موجود می‌شود و نازل می‌گردد. این مسئله خیلی جای بحث دارد و حقّ مطلب هم همین است و واقعاً هم همین‌طور است؛ مردم از خدا باران می‌خواهند، خدا هم باران درست می‌کند و می‌دهد.

حکایت دعای باران و نماز استسقاء آیه الله

خوانساری و مردم قم

در همین زمان متفقین که انگلیس‌ها در قم بودند، یعنی یک سال بعد از اینکه بنده به قم رفتم، خشک‌سالی عجیب و غریبی به قمی‌ها

دست داد و رودخانه که بالأخره همیشه آب داشت، یک قطره هم آب نداشت! همه آب این آب انبارهای چهل پله قم هم تمام شده بود! همه مردها و زنها کوزه به دست می گرفتند و در صف می رفتند و باید این چهل پله را می ایستادند تا یکی یکی نوبتشان بشود؛ آن وقت در آنجا کوزه‌ها را بر سر همدیگر می زدند و کوزه‌ها می شکست تا یکی بتواند کوزه‌اش را آب کند! همه آب انبارها خشک شده بود و دیگر تمام قم در شرف هلاکت بود. مردم پیش آیه الله آقای آقا سید محمدتقی خوانساری آمدند و به ایشان که از مراجع قم و مرد خیلی خوش قلب، پاک، سید حرّ، سرسخت، ساده و بی ریا و... بود، گفتند: «آقا یک نماز باران و استسقاء بخوانیم؛ مردم دارند می میرند!» خیلی مفصل است؛ مختصر و کوتاه مسئله اینکه: آقا سید محمدتقی گفت: «خیلی خوب، اعلام کنید که پس فردا که روز دوشنبه است، به مصلی برویم!» مردم حرکت کردند تا به مصلی بروند و آنجا نماز بخوانند و خود ایشان هم همین طور پا برهنه و با همین خصوصیات حرکت کردند. واعظ هم آقای اشراقی بود - لابد شنیده‌اید که مرحوم آقای اشراقی از وعظ خیلی خوب و خیلی بلیغ و فصیح بود - و ایشان هم به سمت مصلی حرکت

کردند، و تمام طلاب و زن و مرد، همه حرکت کردند تا به مصلى بروند برای اینکه نماز بخوانند.

آقای خوانساری - رحمة الله عليه - نماز خواندند و بعد هم آقای اشراقی صحبت کرد و بعد از آن تغییری در آسمان پیدا شد و ابری آمد و مقدار بسیار کمی باران آمد، اما آن قدری که باید و شاید نبود، و مردم به منزلشان برگشتند.

آقای خوانساری دو مرتبه پس فردا را معین کردند و حرکت کردند و گفتند: «آن دفعه دعاهایتان خیلی درست نبوده است و باید این طور عمل کنید...» و مقدمات و کیفیت دعا را به مردم یاد دادند و مثل قضیه قوم حضرت یونس کردند که مردها را از زن‌ها جدا کرده بودند و بره‌ها را از گوسفندها جدا کرده بودند و بچه‌ها را هم از مادران جدا کرده بودند، البته اینجا به این صورت نبود، ولی مردم واقعاً دعا کردند و ایشان هم دعا کرد. این دفعه دیگر نوبت به وعظ آقای اشراقی نرسید و همین که ایشان داشت صحبت می‌کرد، باران شروع شد و به طوری می‌آمد که دیگر اینها نتوانستند خودشان را به منازل برسانند!

وقتی مردم می‌خواستند برای نماز بیایند، این انگلیس‌ها خیال می‌کردند که این جمعیت

آمده‌اند تا به آنها حمله کنند، لذا همهٔ تفنگ‌ها و مسلسل‌هایشان را رو به اینها گرفتند؛ ولی بعد دیدند که اینها اسلحه و شمشیر و توپ و تفنگی ندارند، و حتی بعضی هم پا برهنه هستند! سؤال کردند و فهمیدند که این جمعیت کاری به آنها ندارد؛ ولی اینها خیلی تعجب کرده بودند که چطور می‌شود در چلهٔ تابستان و با این خشکی، دعا بکنند و همان وقت باران بیاید!

خلاصه این قدر باران آمد تا آنکه سیل راه افتاد! رودخانهٔ قم را که دیده‌اید، آب رودخانهٔ قم آن قدر بالا آمده بود که نزدیک بود وارد خانه‌های مردم بشود، که پیش ایشان آمدند که: «آقا شما دعا کن تا کم بشود!»

نماز استسقاء رسول خدا

این نظیر نماز استسقای بود که رسول خدا خواندند. در مدینه هم خشک‌سالی خیلی عجیبی شد که همین‌طور گاوها و گوسفندان و شترها و... داشتند از گرسنگی می‌مردند. خدمت پیغمبر آمدند و حضرت فرمودند: «با هم برویم نماز بخوانیم!» و پیغمبر آمدند و نماز را در مسجدی که الآن به نام مسجد غمامه معروف است خواندند. هنوز پیغمبر به منزل برنگشته بودند که باران شروع شد و به اندازه‌ای باران آمد که تا پیغمبر خواستند به منزل

برسند، اصلاً نزدیک بود منازل خراب بشوند! آمدند و گفتند: «یا رسول الله، بگو: نگه دارند!» حضرت به ابرها فرمودند: «حَوَالِنَا، لَا عَلَيْنَا؛ دیگر به اطراف بروید!» و ابرها به اطراف مدینه منتشر شدند.^۱

استجابت دعای عامه مردم به واسطه نفس

درخواست حقیقی و اتکای به خدا

این حرف‌ها ساختگی نیست و ما مسلمان‌ها به اینها معتقد هستیم. اینها تاریخ ما است و یک قضیه و دو قضیه نیست، بلکه نظیر اینها إلی ماشاءالله است؛ پس اینها یک حقیقت واقعی است. حقیقت واقعی این است که دعا و خواست مردم، به خصوص جمعیت، خودش موجد است و ایجاد می‌کند! علت اینکه می‌گویند: «انسان باید نماز را با جماعت بخواند» یا «نماز جمعه به جماعت وارد است» یا «حجّ از دستورات اجتماعی است» یا «وارد شده است که همه مردم برای نماز عید حرکت کنند و به بیابان بروند» و... برای این است که اینها دعا می‌کنند و از خدا می‌خواهند و نفس این دعا، ایجاد می‌کند. می‌گویند: «خدایا دشمن را بکش!» و می‌کشد. «خدایا به ما پیروزی بده!» و می‌دهد!

---

^۱ الأمالی، شیخ مفید، ص ۳۰۲؛ روضة الواعظین، ج ۱، ص ۶۲.

«خدایا ما را سالم کن!» و می‌کند. «خدایا ما را

با ایمان کن!» و می‌کند!

اینها باید از روی اساس و واقعیت و از روی
خواست و اتکای به خدا باشد؛ نه اتکای به نفس،
نه اتکای به جمعیت، نه اتکای به ملت و نه اتکای
به افراد، همه اینها راه خلاف است.

اشتباه سید جمال‌الدین اسدآبادی در اتکای به

خود در قبال اتکای به خدا

درباره سید جمال‌الدین اسدآبادی افغانی
خیلی حرف‌ها هست که او چطور مردی بوده
است و آیا این مرد واقعاً مسلمان و مؤمن بوده
است؟ حرف خیلی زیاد است. آنچه در لب و
نتیجه به دست می‌آید اینک: این مرد مسلمان و
تحقیقاً شیعه بوده است و مرد اهل حکمت و
مسلماً اهل همین همدان بوده است؛ مسلمماً
این‌طور بوده است و شکی نیست. پیش آخوند
ملاً حسینقلی همدانی در نجف تردد داشته است
و از شاگردان آخوند ملاً حسینقلی بوده است، اما
نه از شاگردان پا بر جا، بلکه به مکتبش
رفت و آمد داشته است. اما او بعداً در هنگامی که
خود مرحوم آخوند در نجف بود و حیات
داشت، حرکت کرد و از نجف رفت؛ چون
مرحوم آخوند - رحمة الله علیه - سنه ۱۳۱۱

هجری قمری از دنیا رفته‌اند، ولی او قبل از سنه ۱۳۰۰ شروع به جهان‌گردی کرده بود. داستان‌هایش مفصل است؛ او چند سال در افغانستان بود، بعد به هند رفت، بعد به مصر رفت، بعد به پاریس رفت و بعد هم به ایران آمد، و بالأخره در سنه ۱۳۱۴ یا ۱۳۱۵ هجری قمری در استانبول از دنیا رفت.

به‌طور مجموع، من از حرف‌هایی که زده است و مجالست‌هایی که داشته است و... فکر می‌کنم که یک مرد نابغه نمره یک عالم بوده است که از نقطه نظر فکر و هوش و... بی نظیر بوده است؛ ولی شخصی متکی به خود بوده است، نه متکی به خدا، و این مسئله‌ای است!

ایشان خدمت مرحوم آخوند رفته بود، اما از آخوند استفاده نکرده بود؛ لذا نفسیت خود را تقویت کرده بود، همین‌طور که بعضی از بزرگان فرموده‌اند:

اگر تخم مرغ را زیر مرغ نگذارند، انسان این تخم مرغ را می‌شکند و می‌خورد؛ و اگر زیر مرغ بگذارند باید این قدر بگذارند تا این تخم مرغ،

جوجه بشود و یک جوجه کاکلی بیرون بیاید؛ و الا اگر ده، پانزده روز زیر مرغ بگذارند و بعد آن را بردارند، این تخم مرغ می‌گندد و فاسد

می شود، نه جوجه است و نه تخم مرغ، بلکه این فاسد است!

مرحوم سید جمال الدین اسدآبادی از مجموع حرف‌هایش به دست می‌آید که متکی به نفس بوده است؛ مثلاً بعضی از بزرگان درباره او گفته‌اند: «در حکمت و در علم خیلی قوی بود، ولی تردستی‌اش بر علمش غلبه داشت.» این یک نکته‌ای است! ناصرالدین شاه از او پرسید: «از من چه می‌خواهی؟» گفت: «دو گوش شنوا!»^۱ او می‌خواست بین تمام مسلمین اتحاد برقرار کند، اما خودش رئیس اتحادیه باشد؛ صحبت در این است! لذا ناصرالدین شاه با وضع عجیبی بیرونش کرد،^۲ و سلطان عبدالحمید عثمانی او را دعوت کرد و او قهر کرد. خلاصه مرض سرطان حنجره گرفت و به زندگانی فلاکت‌باری در همان استانبول جان داد و مُرد.^۳

نظریهٔ سخیف مرحوم اسدآبادی دربارهٔ جایگاه

تعقل در اسلام

خلاصه او هر جا رفت، تحقیر شد و شکست

---

^۱ مطلع انوار، ج ۳، ص ۲۶۸.

^۲ همان، ص ۲۷۶.

^۳ نور ملکوت قرآن، ج ۳، ص ۱۶۲، به نقل از شرح حال و آثار سید جمال‌الدین اسدآبادی.

خورد،^۱ و علّت شکست او حرف‌های عجیبش بود؛ مثل حرف او در قضیّه رِنان که داستانش خیلی مفصّل است:

رنان از فلاسفهٔ فرانسه بود که به بیت‌المقدس آمد و آنجا ماند و مذهب نصاری را برداشت و گفت: «حضرت عیسی هم یک مرد عادی بوده است!» و انکار نبوّت کرد و... و بعد انقلاب فرانسه شروع شد^۲ و رنان مقاله‌ای در روزنامه چاپ کرد که نتیجهٔ خطابه‌ای بود که در دانشگاه سوربن خوانده بود راجع به اینکه اسلام بالذات با علم مخالف است، و دو دلیل هم آورده بود:

یکی اینکه: اصلاً جنس عرب، علم‌بردار نیست، و لذا اصلاً فیلسوفی در عرب غیر از یعقوب بن اسحاق کندی دیده نشده است! غیر از همین یک نفر، همهٔ فلاسفه یا ایرانی بوده‌اند و یا اهل جاهای دیگری بوده‌اند که به زبان عربی تکلم می‌کردند، و به زبان عربی تکلم کردن آدم را عرب نمی‌کند؛ کما اینکه خیلی از فلاسفه در

---

^۱ رجوع شود به سید جمال‌الدین حسینی پایه‌گذار نهضت‌های اسلامی؛ نقش سید جمال‌الدین در بیداری مشرق‌زمین؛ سواد و بیاض (مجموعه مقالات)، ج ۲، ص ۲۲۶ - ۲۳۲.

^۲ رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۳، ص ۳۰، به نقل از کلیات تاریخ تمدن جدید.

همین قرون وسطی در خود اروپا به زبان لاتینی
فلسفه درس می دادند، و این آنها را لاتینی
نمی کند؛ و این مسئله هم همین طور است.

دلیل دوّم اینکه: اصلاً دین اسلام ضدّ علم است
و فقط به تعبّدیّات دعوت می کند؛ لذا در قرآن
هم صحبت از علم و فلسفه نیست!

مرحوم آقا سیّد جمال جوابی به او می دهد و
آن جواب را هم در روزنامه ها چاپ می کنند و
این جواب الآن هم در دست است. این ارنست
رنان از این جواب خیلی خوشش آمد و گفت:
این جوابش فیلسوفانه است و من صدای برادران
خودم مثل ابن رشد اندلسی و یا ابوعلی سینا را از
فلان جا شنیدم و من سخنرانی ام را تغییر می دهم
و در تحت عنوان علم اسلام قرار می دهم و...
جوابی که آقا سیّد جمال به او داده بود -
علی ما نُقل و آنچه که در دست است، ولیکن ما
که علم به واقعه نداریم - این بود:

اصلاً تمام ادیان با علم مخالف اند و این مسئله
اختصاص به اسلام ندارد! هر دینی که آمده است
دعوت به تعبّد محض کرده است و بشر را از راه
عقل به راه حرف شنوی کشانده است و نیروی
تجسسِ عقل بشر را گرفته است؛ و این

اختصاص به اسلام ندارد، و علتش این است که: تمام پیغمبرانی که برای هدایت بشر آمده‌اند، دیده‌اند که اصلاً فکر و عقل مردم این طور نیست که بخواهند آنها را به عقل وادار کنند و دیگر خود مردم از نقطه نظر عقل همین طور بروند!

اینکه پیغمبران می‌گفتند: «از ما پیروی کنید، شاید راهی پیدا کنید!» چون نمی‌توانستند بگویند که این حرف ما است و ما عقل کاملیم! لذا مطالب

خودشان را از خدا می‌گفتند و به خدا نسبت می‌دادند؛ ولی مطالب از خودشان بوده است و با اینکه این مطالب از خودشان بوده است، برای اینکه مردم قبول کنند، به خدا نسبت می‌دادند! با این حال، پیشرفت عظیمی که کردند این بود که بشر را چه مسلمان و چه مسیحی از درندگی باز داشتند و بالأخره بشر را مهار کردند و این خدمت، خدمت بزرگی است.

من نمی‌توانم این را انکار کنم که دعوت کردن پیغمبران به تعبد، بزرگ‌ترین اهانتی است که بر بشریت شده است و بزرگ‌ترین حقارتی است که بر بشریت آمده است؛ ولی هیچ چاره‌ای غیر از این نیست و بشر بالأخره بایستی به عقل

برسد، و این مسئله‌ای است!^۱

وقتی احمد قادیانی در مراکش به‌عنوان امام زمان طلوع کرد و خبر به آقا سید جمال رسید که به‌عنوان امام زمان آنجا شده است، پرسید: «حالا مطلب او چیست؟» گفتند: «ادّعی امام زمان بودن می‌کند!» گفت:

این هم که مثل بهایی‌ها می‌ماند! اینکه انسان «کعبه» را بردارد و قبله را «عکا»^۲ کند، و یا قرآن را بردارد و به‌جایش «بیان» بگذارد، این که کاری نشد؛ باید اصلاح اساسی کرد!

نقد افکار مبنی بر تجدّد دینی

غالب مطالب آقا سید جمال افغانی دربارهٔ وضع مسلمان‌ها و... درست است، ولی در عباراتش این است که باید در احکام اسلام تصرّف کرد!^۳ و این حرف همان فکر تجدّد دینی است که امروزه در افکار افتاده است. همین‌طور که پروتستان‌ها علیه کلیساها بلند شدند و قیام کردند و یک دین دیگری در مقابل آنها تشکیل

---

^۱ رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۴، ص ۱۳۰ - ۱۳۲، به نقل از سیری در اندیشهٔ سیاسی عرب؛ مطلع انوار، ج ۳، ص ۲۶۰ و ۲۷۰ - ۲۷۳.

^۲ مقدّس‌ترین شهر فرقهٔ بهائیت است و در فلسطین اشغالی قرار دارد. (محقق)

^۳ جهت اطلاع بیشتر پیرامون احوالات و افکار سید جمال‌الدین اسدآبادی رجوع شود به مطلع انوار، ج ۳، ص ۲۴۹ - ۲۸۰؛ نور ملکوت قرآن، ج ۳، ص ۱۴۵ - ۱۶۵.

دادند و دو فرقه شدند، اینها هم می گویند که به طور کلی این دینی که ما الآن داریم، مثلاً این خانم چادر سرش کرده است و یا آن خانم آنجا نشسته است و همه اینها عقب نشسته اند و چادر سرشان کرده اند؛ این حرف ها چیست؟! و نه تنها درباره زن و مرد می گویند: «باید مرد بودن و زن بودن را برداشت!» بلکه می گویند: «این حرف ها اصلاً درست نیست!»

این حرف و این فکر تجدّد دینی همین است که دکتر عبدالکریم سروش - علیه ما علیه - در مقالاتش در روزنامه نوشت و ما هم یکی از مجلّات نور ملکوت قرآن را فقط به ردّ او اختصاص دادیم. لبّ مطلب ایشان این بود که قرآن کافی نیست و رسول خدا هم کافی نیست، و تمام حرف های اینها از پیش خودشان است و قرآن از پیش خدا نیست! رسول خدا مرد عجیبی بوده است و متنی آورده است و این مطابق با زمان خود حضرت بوده است! ولی ما باید با عقل خودمان دنبال مطلب برویم و برسیم، و این دین پای گیر ما است! البتّه اینها را صریحاً نمی گویند، ولیکن حقیقت مطلبشان همین است؛ عبدالکریم سروش اینها را با طفره می گوید، ولی نه یک بار و دو بار، بلکه بیش از پنجاه بار در این دو مقاله این مطلب و این فکر

را به عنوان های متفاوت و به عبارات مختلف بیان

می کند.^۱

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

---

^۱ رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۲، ص ۲۰۳ - ۶۲۰؛ نگرشی بر مقاله بسط و قبض تئوریک شریعت دکتر عبدالکریم سروش؛ همچنین جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به افق وحی، ردّ نظریه دکتر عبدالکریم سروش درباره وحی.